

НООСФЕРНА УКРАЇНА

На порозі XXI ст. Україна опинилась у стані глибокої економічної та екологічної кризи. На жаль, така доля спіткала й багато інших країн. Крім внутрішніх причин кризи є і планетарні: XXI ст. буде століттям найжорстокішої боротьби Людства за виживання, бо наближається глобальна екологічна катастрофа, яка ставить під сумнів саму можливість продовження людського роду. Її провісниками є нагромадження шкідливих речовин у довкіллі, прогресуюче скорочення площ лісів, зникнення малих і середніх річок, зменшення видової різноманітності біоти, руйнування озонового шару Землі, глобальне потепління, катастрофічне виснаження ресурсів живої та неживої природи, зокрема енергоресурсів, гострішає конкуренція за джерела енергії та корисні копалини тощо. У Росії, наприклад, розвіданих запасів корисних копалин вистачить: нафти — на 35 років, газу — на 80, вугілля — на 60–180, заліза, міді, нікелю, малібдену — на 40, цинку, свинцю, розсипного золота — на 15–20, фосфатів — на 50, калійних солей — на 100 років.

Деградація довкілля і низький життєвий рівень вимагають від людства переходу до нового світосприйняття, філософії ноосферного розвитку. На мій погляд, Україна також має перейти на шлях такого розвитку. Нині у науковій літературі здебільшого живають поняття «сталого (збалансованого) розвитку», хоча в Росії з'явилися наукові праці, в яких йдеться про «ноосферний розвиток». Ці два терміни я вважаю синонімами, але у цій статті дотримуватимусь терміна «ноосферний розвиток». Переконаний, що Україна має реальні можливості піти ноосферним шляхом, хоч і знаю, що навіть поняття «ноосферний» є не зовсім зрозумілим не лише пересічним громадянам,

а й науковцям та політикам. Проте мені дуже хочеться, щоб це слово якомога швидше стало звичайним як для українців, так і для всіх жителів планети, бо саме ноосфера (сфера Розуму), за В.І. Вернадським, у поточному тисячолітті має відігравати вирішальну роль не лише у збереженні життя на Землі, а й у становленні нової цивілізації, яка не знатиме деградації біосфери, зубожіння населення, втрати моральності та проявів цинізму, наруги над Людиною, безгосподарності, вандалізму, варварства і безкарності, невігластва та руйнування природи, а також людської моралі. Настане справжня ноосферна цивілізація, де людська діяльність, як і передбачав В.І. Вернадський, буде основним геoutuвірним фактором розвитку активної оболонки Землі. Для цього вже сьогодні ми маємо вивчати суспільство і біосферу, підкоряти їх єдиній меті — збереженню і розвитку людства з розумінням того, що Людина є частиною Природи і має жити за її законами.

Будівництво ноосферної України означає, що наші виробничі сили не повинні порушувати біосферу та повністю вичерпувати природні ресурси. Їх основою мають бути високоефективні й безвідходні технології нового покоління. Україна, яка пішла шляхом ноосферного розвитку, — це велика конкурентоспроможна світова держава, а не другорядна країна колоніально-сировинного типу з нижчим рівнем життя, бездуховністю та аморальністю населення, бездумним, споживацьким, варварським ставленням до природи та байдужістю громадськості щодо її охорони.

Ноосферна Україна можлива за умови, коли виконавча влада дбатиме про збалансований розвиток економіки і спрямовуватиме при цьому екологічні, соціальні, технологічні, політичні та інтелектуальні можливості суспільства на гармонізацію взаємовідносин між природою і населенням країни.

Зрозуміло, будуючи ноосферну Україну, ми маємо спиратися на синтез усього ефективного і соціально прийняттого, що створено людством, світовою наукою, інтелектом української нації. А це означає, що нова система взаємовідносин природи і людства передбачає пріоритетність вирішення проблем, пов'язаних зі збереженням біосфери, повноцінне запровадження ринкових відносин у сферу матеріального виробництва, світоглядний плюралізм, широке народовладдя, місцеве самоврядування, розмежування функцій гілок влади, її повну підконтрольність народу. Щоб побудувати ноосферну Україну, ми насамперед маємо забезпечити піднесення рівня освіченості, загальної та екологічної культури, зміцнення фізичного і духовного здоров'я нації. Для цього потрібно подбати про безкоштовне медичне обслуговування усіх категорій і груп населення, переважно безкоштовне отримання основних видів освіти, гарантію соціального забезпечення, державну підтримку науки, культури, спорту, дитячих дошкільних закладів, юнацьких таборів. Необхідною є також широка участь суспільства у формуванні та здійсненні державної політики і створення належних умов для росту матеріального добробуту кожної родини і кожного громадянина.

Процес будівництва ноосферної України потребує посилення уваги Президента та Уряду України до управління усіма галузями економіки, науки і культу-

ри, які забезпечують гармонійний та успішний розвиток країни. Можливо, для цього слід створити Раду з ноосферного розвитку України, очолювану Президентом. Необхідно, щоб Верховна Рада прийняла постанову, яка б затвердила положення про таку Раду, функцією якої має бути розробка лише стратегії ноосферного розвитку, а не вирішення поточних питань чи проблем, які щоденно виникають у державі та суспільстві.

Майбутнє України значною мірою залежатиме від здатності держави розпорядитися власними природними ресурсами. Тому, на моє тверде переконання, найважливішими завданнями Ради з ноосферного розвитку України будуть економічна оцінка природних ресурсів у грошовому вираженні, її включення у систему соціально-економічних відносин у суспільстві та нова податкова система, яка має ґрунтуватися на таких засадах: природна рента, тобто прибуток, який отримують без затрат праці та підприємницької діяльності внаслідок експлуатації найперспективніших природних ресурсів; відшкодування фізичними і юридичними особами втрат від забруднення ними довкілля; забезпечення невиснажливого природокористування; відшкодування упущеної вигоди суспільства внаслідок наднормативного використання природних ресурсів. Абсолютно обов'язковими мають стати виплати на охорону та відновлення природних ресурсів із метою фінансового забезпечення невиснажливого використання відновлюваних природних ресурсів. Тоді рослинні та тваринні ресурси стануть не лише невичерпними, а й забезпечать сприятливе середовище для життя, праці та відпочинку народу України.

Необхідно також ввести розумні, науково обґрунтовані та достатні податки на викиди забруднювальних речовин в атмосферу, поверхневі та підземні води, розмищення твердих відходів, шкідливий вплив на довкілля шумів, вібрації, електромагнітних, радіаційних та інших факторів.

Нарешті, ноосферна Україна, безумовно, неможлива без радикального докорінного технічного переозброєння промисловості, сільського господарства, науки, освіти і культури на основі новітніх високих технологій.

У реальному житті Україна ще не стала на шлях інноваційного і сучасного інформаційного розвитку. Тому Президенту й Уряду слід подумати, чи не потрібно створити Український центр високих технологій, Державний банк високих технологій, загальнодержавну програму найважливіших новітніх технологій, яких ще немає у світі та які потрібні українському виробнику конкурентоспроможної продукції.

Безперечно, я не створив довершеної картини майбутньої ноосферної України. Проте окреслити її контури мені, сподіваюсь, удалося. Додам лише, що для реалізації згаданих ідей потрібно започаткувати потужний громадський рух «За ноосферну Україну», який би об'єднав науковців, політиків, державних службовців, інженерів, агрономів, освітян, громадські організації та забезпечив побудову багатого, вільного, гуманістичного, солідарного, природолюбного громадянського суспільства.

Вчення В.І. Вернадського про ноосферу відкрило перед дослідниками можливість глибше і ширше вивчати перехід біосфери в ноосферу, перетворення

людства на геологічну, планетарну і космічну силу. Сформувалась наука про ноосферу, яка дістала назву «ноосферологія». Перед нею постало завдання дослідити тривалий і складний процес переходу біосфери в ноосферу на усіх його етапах, кожен з яких веде до стійкого, стабільного розвитку. Нині в науковій літературі формуються розуміння і визначення понять «ноосфера», «ноосферологія», «ноосферистика», а також предмета, об'єктів і методів ноосферології. Ноосферологія — це синтетична наука, яка узагальнює вплив наукових досягнень і різноманітної діяльності людства чи населення окремих країн на розвиток суспільства. Предметом ноосферології, на мій погляд, мають бути питання ноосферного середовища, інформаційні ресурси людства, інвайронментальна оцінка господарської діяльності країн, інтелектуальні ресурси усього людства та їх вплив на стан біосфери, ноосферні наукові напрями тощо. Деякі вчені вважають за можливе говорити про системну ноосферологію, соціальну ноосферологію, ноосферну логіку, ноосферну етику, ноосферну правову політику, ноосферну культуру, моральність, духовність, ноосферизацію науки, літератури, мистецтва, творчості, суспільства, країн, народів, окремих груп населення, ноосферну роль заповідників, ноосферну роль жінок тощо.

Гадаю, що сказаного досить, аби кожен український ботанік, який прочитає цю статтю, зміг, принаймні для себе, визначити, як саме — ширше чи вузьче — можна уявити нині ноосферний вектор розвитку людства та шляхи його вивчення.

К.М. СИТНИК